

Jeugdbeleid en zorgen om de jeugd

Prof. dr. Ton Notten

De jeugd vormt sinds mensenheugenis een uitdagend vraagstuk. Van 5000 jaar geleden tot vandaag. Generaties en de verschillen ertussen wekken verwondering, etikettering, tegenstelling en afgunst op. Er wordt op de jeugd en de jongvolwassenen naar hartenlust geprojecteerd, en er is altijd animositeit tussen de generaties: ‘zij al wel, wij nog niet’, ‘zij nog wel, wij niet meer’, ‘wij in onze tijd...’. En gemoraliseerd: “De vraag van het gezag is voor de heele menscheit van beteekenis, in Holland is het een volksvraagstuk bij uitstek. Voor jong en oud. De baldadigheid en ongebondenheid van onze jeugd is ver buiten onze grenzen bekend (...); zie verder de toenemende criminaliteit, het verdwijnen van morele grondslagen, enz.”, zo noteerde ene mr. Max Stibbe in 1935 (p. 5). Wat beweerde hij anders dan Socrates gezegd zou hebben, volgens zijn strenge leerling Plato dan, zo’n tweeënhalf millennium eerder: “Onze jeugd heeft tegenwoordig een sterke hang naar luxe, heeft slechte manieren, minachting voor het gezag en geen eerbied voor ouderen. Ze geven de voorkeur aan kletspraatjes in plaats van training. Jonge mensen staan niet meer op als een oudere de kamer binnenkomt. Zij spreken hun ouders tegen, houden in gezelschap niet hun mond, en ze tiranniseren hun leraren.” En dat zou dan de man gezegd hebben die in 399 v.Chr. veroordeeld werd tot het zelf opdrinken van de gifbeker vanwege het opstoken van de jeugd! Zelfs op zijn executiesofa gaf hij daarvan nog blijk. De Leidse professor Michiel Westenberg ging in 2008 verder terug in de tijd, en hij gaf aan de hand van kleitabletten vergelijkbare voorbeelden van 5000 jaar geleden.

66 jaar jeugd

Ik beperk me tot de afgelopen 66 jaar jeugdbeleid – precies mijn levensspan. Ik onderscheid vijf fasen; ‘de actualiteit’ noem ik straks de zesde (Notten, 2012).

Fase 1: het begin van de jaren vijftig – Politici en pedagogen worstelden met het morele vraagstuk van de naoorlogse ‘ongrijpbare jeugd’. Tijdens de wederopbouw werden de zedelijke risico’s aanmerkelijk breder uitgemeten dan de materiële opgroeikansen van de zogeheten ‘rijpere jeugd’. Tussen de harde kant van de maatschappij (de economie, de arbeid, de stad) en de gemeenschap (individueel en saamhorigheid) zou, zo heette het, voortdurend het gevaar loeren van de ‘maatschappelijke verwildering’ van de ‘massajeugd’. Allemaal woorden uit die tijd. Toenmalige universitaire opleidingen Pedagogiek bevestigden deze zorgen in diverse onderzoeksrapporten, onderscheiden naar de gezindte van de instellingen (openbaar/bijzonder). De bezorgde rapporten werden toen reeds met verwondering en hoongelach ontvangen. Een historische misser, maar begrijpelijk voor een tijd die bol stond van

de angst voor de massa’s en bij een wederopbouw die deels uit was op het herstel van de vooroorlogse verzuilde verhoudingen en waarden.

Fase 2: de tweede helft van de jaren zestig – Overal in West-Europa brak het generatieconflict uit. Nederland wist dat met het optimistisch getoonzette jeugdparticipatiebeleid van minister Marga Klompé (Maatschappelijk Werk, KVP) slimmer te pareren dan omringende landen. De jeugd gold voor mevrouw Klompé als het startpunt voor maatschappelijke vernieuwing. De participerende jeugd van veertien tot 21 jaar verdiende volgens haar een eigen leefdomein en één ministerie. En veel vertrouwen. Er kwam een begin van een subsidiebeleid.

Klompé: steeds was zij bereid tot overleg en tot overheidssteun aan de participatie door de jeugd: haar legendarische opmerking dat ze elke stok wilde subsidiëren die haar voor de benen gestoken zou worden herinner ik me nog letterlijk. Ik herlees haar toelichting bij de *Rijksbegroting voor het Dienstjaar 1969* (p. 2-3): “Er is een beweging te constateren waarin

jeugd zich met een eigen vorm van creativiteit wenst te presenteren en zich daarbij zelfs ostentatief distantieert van de huidige maatschappij [...] Er is een toenemende behoefte aan medezeggenschap enerzijds en verlangen naar eigen belevingsruimte anderzijds.”

Fase 3: het midden van de jaren tachtig – De zorgelijkheid sloeg opnieuw toe. Het prille CDA schoof ‘de verantwoordelijke samenleving’ naar voren als het domein waar de sociale en zedelijke gevolgen van de uit de jaren zeventig doorzeurende jeugdwerkloosheid aangepakt moesten worden. Pleidooien voor een betere gezinsopvoeding weerklonken. De ‘gezin-als-hoeksteen’-metafoor keerde terug; die echode een gelijksoortig publieke-opvoedingsproject uit de jaren 1944-1947, getiteld ‘Gezinsherstel brengt Volksherstel’. Familiale en buurt-band, tegen de achtergrond van een staat op afstand, voorgestaan door minister Elco Brinkman van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, gingen gelijk op met een jeugdwerkgelegenheidsplan van zijn collega Jan de Koning, eveneens CDA. Verbaal stond toen bij de overheid de zorg om de ‘afwezige jeugd’ voorop, in het bijzonder de multi-probleemjongeren tussen zestien en 25 jaar. Het etiket ‘hangjongere’ stamt uit die tijd. Het begrip ‘asfaltjeugd’ vond via protestantse, communistische en liberale kranten als *Trouw*, *De Waarheid* en *NRC* brede publieke ingang. En de commissie-Roethof (Hein Roethof, tot het begin van de jaren zestig VVD’er, later PvdA-lid) bracht spijbelen in 1986 in verband met jeugdcriminaliteit. Het beoogde gezinsbeleid haalde weinig uit, de jeugdwerkloosheid ging over. Voor ‘n tijdje. Tegelijk startte men op lokaal niveau, in Rotterdam bovenal, een betrekkelijk nuchter beleid, onder de noemer *Sociale vernieuwing*, waarin de uitbouw van de eerdergenoemde ‘verantwoordelijke samenleving’ materieel én infrastructureel hand in hand moest gaan met buurt- en straatinitiatieven. We danken er het werkwoord *opzoomeren* aan, naar de sociale-cohesiebevorderende buurtactiviteiten in de gelijknamige straat in de Maasstad. De overname van Sociale vernieuwing naar het landelijke niveau, door het derde kabinet-Lubbers (CDA/PvdA, 1989-1994), werkte niet, zij het enigszins wat betreft het jeugdbeleid.

Fase 4: de jaren negentig – PvdA-minister Hedy d’Ancona van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur gewaagde van de jeugd die de toekomst verdient, de titel van haar optimistische beleidsnota uit 1993. De minister attendeerde wel op drie subgroepen van de ‘vijftien procent risicojeugd’: jongeren die opvoedingsondersteuning nodig hebben, jongeren die te weinig meedoen, en zwervjongeren. Rotterdam hield het voor zijn risicojeugd toen al op het dubbele percentage.

Fase 5: vanaf 2000 – De politieke belangstelling voor de ‘probleemjongeren’ rees. Tussen 2002 en 2004 kwam er een landelijk geregisseerd lokaal jeugdbeleid, Operatie Jong, onder leiding van ‘jeugdcommissaris’ Steven van Eijck. Hij moest voor minder bureaucratie zorgen en

voor meer samenhang in het gehele jeugdbeleid en, opnieuw, tussen de ministeries, teneinde de meervoudige uitval van jongeren terug te dringen. ‘Meetbaar’ moest dat wel zijn: minder jeugdwerkloosheid, de halvering van het voortijdig schoolverlaten, taalprogramma’s voor de helft van de twee- tot zesjarigen (in het bijzonder een reductie, met 25 procent, van de taalachterstand bij achterstandsl leerlingen), een krachtige aanpak van de jeugdcriminaliteit ook via het onderwijs, meer oog voor inburgering en integratie, meer preventie en een effectievere aanpak van huiselijk geweld. Mede op suggestie van Van Eijck kreeg ons land vier jaar lang een ‘programmaminister’ voor Jeugd en Gezin. Minister André Rouvoet moest voor afstemming zorgen tussen acht bewindslieden: gezin, wonen, onderwijs, werkgelegenheid, veiligheid, vrije tijd, gezondheidszorg en wat al niet. Een opvolger kreeg Rouvoet niet. Over het jeugdbeleid maakte het *Regeer-/Gedoo-akkoord* van het kabinet-Rutte (2010) zich vervolgens niet meer druk. De ondertonen daarvan waren slechts argwaan, de tweede generatie nieuwkomers, en kostenbeheersing.

Vandaag

Men hoort vandaag – *fase 6* – over een nieuw generatieconflict. Dit conflict is één van de tien grootste sociale problemen van Nederland, volgens 75 wetenschappers die het weekblad *De Groene Amsterdammer* eind 2010 raadpleegde. Zo sprong de vraag in het oog of jongeren zich wel welkom voelen, en hoe het onderwijs de boven- én de onderkant van de samenleving slecht bedient. De pedagoog Jo Hermanns wees op de ‘psychopathologisering’ van de opvoeding die steeds meer zorgverleners oplevert. De farmaceutische industrie levert de diagnoses van en de medicijnen tegen niet altijd ongewone opgroei- en opvoedingsvragen: één op de zeven jongeren krijgt binnenkort het recht op een DSM5-afkorting en de bijbehorende medicijnen. Hermanns vreest dat ernstige risico’s hun gewone maatschappelijke deelname van jongeren in de weg staan. Zo treft langdurige uitkeringsafhankelijkheid minimaal zeven procent van de jongeren uit milieus met lage inkomens en lage opleidingen. Veiligheid en arbeid- en zelfredzaamheid, afknijpen op uitkeringen – daarom draait het magere jeugdbeleid van het tweede decennium van deze eeuw. Begin september 2011 plaatste minister Ivo Opstelten (Veiligheid en Justitie) met zijn actieprogramma Problematische Jeugdgroepen letterlijk een ferme stok en stoere taal achter zijn jeugdbeleid. Enige verwijzing naar de al twintig jaar stabiele en de afgelopen jaren licht dalende jeugdcriminaliteit ontbreekt, aldus Ido Weijers, hoogleraar Jeugdbescherming. Eén jaar later waren er Tweede Kamerverkiezingen. In de zes (goeddeels vakantie-)weken verkiezingsstrijd speelde het jeugdbeleid geen enkele rol. Erna evenmin. De lezer van de zes Regeerakkoorden van deze eeuw vindt er niets, helemaal niets van de inzichten van

Marga Klompé over de tegenwoordige jeugd in terug. Chagrijn overheerst.

Jeugd(zorg)beleid: is dit beleid of is erover nagedacht?

De start van het jeugd**beleid** ligt drie generaties achter ons. We noteerden de morele zwaarmoedigheid van de wederopbouwperiode, de aansporingen tot participatie door jeugdigen, de tweemaal aangehangen klemtoon op sterkere gezinsbanden, pragmatische pleidooien voor samenhang tussen de jeugd(zorg)voorzieningen, en de combinatie van terugtrekkende bewegingen van overheidszijde en toenemend politiek en publiek ongeduld. Continuïteiten én discontinuïteiten. Altijd doen de omstandigheden ertoe – de uiteenlopende soorten gezinnen, de vakmatige, didactische en ook weer opvoedingsrollen en -taken van de school, de tijd die jongeren doorbrengen op straten en pleinen, in de sport en onder vrienden, én de wisselende gestalten van het jeugd**beleid** en de jeugdzorg: hoe bemoeien die zich met multiprobleemgezinnen, partnergeweld, alcohol en drugs, verstandelijke beperkingen, wangedrag en criminaliteit? En met een deel van de puberjeugd in het o zo onoverzichtelijke, oververfijnde vervolgonderwijs en zijn vroegtijdige (*early tracking*), etnisch gekleurde sorteermechanismen – waartegen de in de maart 2013 gerelativeerde Citotoets géén oplossing zal bieden.

Dan de *jeugdzorg* dus. 'Is dit beleid of is erover nagedacht?' – Jan Schaefer stelde die vraag in 1973, over een geheel ander onderwerp. "Signalen van het aperte disfunctioneren van Jeugdzorg zijn er al jaren, maar iedereen snurkt door, zegt Corine de Ruiter. Na de reactie van Jeugdzorg op de juweliersmoord in Den Haag [op 25 april 2012; TN] is voor haar de maat vol," aldus citeert Lidy Nicolassen (2012) deze hoogleraar Forensische psychologie. Boos is De Ruiter "omdat ik al jarenlang ontzettend veel signalen krijg van ouders en soms kinderen die duiden op een apert disfunctioneren [van de Jeugdzorg]. Het grote probleem in Nederland is dat er allemaal verschillende instanties naast elkaar werken. Er is niet één instantie die de verantwoordelijkheid neemt voor de veiligheid of de ontwikkeling van het kind. Het wordt continu doorgeschoven naar een volgend loketje."

Jan-Dirk Sprokkereef, vicevoorzitter van Jeugdzorg Nederland, dient Nicolassen van repliek: "Natuurlijk heeft De Ruiter gelijk als ze zegt dat er veel te veel loketten zijn. Dat vinden wij ook. Maar wij hebben te maken met acht financieringsstromen via ministeries, provincies, gemeenten. Er moet er één overblijven. Daarvoor is nieuwe wetgeving nodig."

Nieuwe wetgeving werd al door enige kabinetten beloofd. Er komt een nieuwe wet die de overheveling van taken en financiering naar gemeenten regelt. Waarbij wel enkele kanttekeningen te maken zijn. Zelfs in geval de combinatie van 'gemeentelijke regie' en 'bezuinigingen' geen nieuwe problemen veroorzaakt, dan zullen er niet meer twaalf provincies en drie grote stadsregio's zijn, maar honderden (tussen 350 en

403) gemeenten. De vraag is welke nieuwe samenwerkingsvormen deze zullen aangaan.

We wachten af met welke voorstellen het kabinet-Rutte 2 komt. De regionale en stedelijke verkruiemeling zal hopelijk worden voorkomen. Overigens kampt niet alleen de niet-justitiële, maar ook de justitiële jeugdzorg met problemen rond inadequate behandeling en lange wachttijden. De Nationale Ombudsman Alex Brenninkmeijer en Pieter van Vollenhoven van de Onderzoeksraad voor Veiligheid kwamen ervoor in het geweer, in 2009 en 2011.

Weg met de oude verkruiemeling, geen nieuwe verkruiemeling! Wat er in 2015 gaat gebeuren met de decentralisatie van de jeugdzorg, naar de gemeenten, de landelijke 'transitiemanager' die een en ander voorbereidt, Leonard Geluk, weet het werkelijk niet, zo liet hij in maart weten.

Jeugd**beleid** en jeugdzorg liggen veel dicht bij elkaar dan politici (en jeugdprofessionals) doen voorkomen. De determinanten zijn keihard, in tijden van economische neergang: daagt er nu reeds een nieuw generatieconflict, tussen 50PLUS'ers en 25min'ers? Hoe fijn is het om voortijdig schoolverlater en werkloos te zijn, met zwaar ingesnoeiende uitkeringsrechten, zonder mogelijkheid om een betaalbare woning te krijgen, in een plezierige wijk?

Literatuur

- De 10 grootste problemen van Nederland, volgens 75 sociale wetenschappers. *De Groene Amsterdammer*, 135, 16, 20 april 2011, 21-41.
- Nicolassen, L. (2012). Jeugdzorg, word eens volwassen. *de Volkskrant*, 7 mei 2012.
- Notten, T. (2012). *Vleermuisouders en andere opstellen over het opgroeien in de stad*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Stibbe, M. (1935). *Gezag in school en opvoeding*. Den Haag: Servi.

Prof. dr. Ton Notten doceerde o.a. over interculturele vraagstukken aan de Vrije Universiteit Brussel. Daarnaast was hij sinds 2002 lector Opgroeien in de Stad bij de Hogeschool Rotterdam, een functie die hij voortzet na zijn pensionering in 2011.

iPaducatie

Ankie Verlaan

O.a. voormalig lid CvB van Hogeschool en Universiteit van Amsterdam

Het straatbeeld in Nederland is de laatste tien jaar drastisch veranderd. Burgers lopen overal op straat met de phone in de hand te sms'en en te whatsappen; onder hoofddoekjes hangen iPhones; jongetjes kijken al voetballend naar hun games en oudere dames schieten hardop in de lach bij een oplichtend schermpje. Ook in de trein is het lezen van een papieren krant of boek aan het plaatsmaken voor e-mailen, chatten en wordfeuten.

We weten inmiddels dat er niets zo stabiel is als de verandering, maar de introductie van het digitale verkeer is niet meer weg te denken uit onze samenleving. Ongetwijfeld zullen er nog vele ontwikkelingen volgen, die misschien dan ook het straatbeeld zullen beïnvloeden, maar terug naar het phoneloos wandelen en het vrolijk groeten en kletsen op straat, is even onmogelijk als een terugkeer naar de paardentram.

Hoe het begon

De opkomst van dit digitale tijdperk stelt allerlei eisen aan de samenleving: eind jaren tachtig is er stevig geïnvesteerd in het opleiden van ICT-deskundigen, waarvoor vooral op mbo-, hbo- en universitair niveau nieuwe programma's werden ontworpen. Langzamerhand werden er ook in het reguliere basis- en voortgezet onderwijs programma's geïntroduceerd waarmee leerlingen hun digitale vaardigheden konden ontwikkelen en ook lesmethodes en lesstof werden gedigitaliseerd voor algemeen gebruik. Daarvoor was het nodig om scholen te voorzien van adequate apparatuur en menig docent en bestuurder zal zich nog de kosten en de organisatieperikelen herinneren die dat met zich meebracht. Ook nu nog is de digitalisering van het onderwijs een kostenpost die de verhouding primair en secundair proces blijvend verandert door het feit dat meer financiële middelen nodig zijn voor de aanschaf van leermiddelen en het onderhoud ervan dan in de tijd van boeken, bord en krijtjes. De in-

troductie van de computer veranderde niet alleen de wijze van lesgeven, maar ook de inrichting van de lokalen en van de school als geheel. Grote mediatheken, werkruimtes voor leerling-groepen en lokalen met blackboards kenmerken de nieuwe en vernieuwde schoolgebouwen. En de ontwikkeling houdt niet op: de zware rugtassen van brugklassers worden langzamerhand vervangen door de lichte laptops en de schoolbibliotheken zijn bijna allemaal weggegoogled.

De complicaties

Zonder slag of stoot is dit veranderingsproces niet verlopen. Veel docenten hadden er moeite mee om hun primaire opdracht met andere middelen te moeten uitvoeren. Menigeen moest de kritiek verdragen dat leerlingen beter met deze nieuwe middelen uit de voeten konden dan hun docenten. Ook al kon de docent best met een pc omgaan, hij miste vaak de snelheid en de souplesse om verschillende dingen gelijktijdig te doen en dan ook nog eens de hele klas in de gaten te